

**CRONICA UNEI EXPOZIȚII:
„DE LA NATURĂ LA CULTURĂ: ARTA PRELUCRĂRII
OSULUI ȘI CORNULUI/ FROM NATURE TO CULTURE:
THE ART OF PROCESSING BONE AND ANTLER”,
MUZEUL UNIRII IAȘI, 21 MAI-26 IUNIE 2016**

Senica ȚURCANU, Ioan IAȚCU

Comunitățile pre și protoistorice au avut, cu certitudine, o altă percepție, diferită de a noastră, a oamenilor din mileniul III, asupra regnului animal. Moluștele, peștii, reptilele, păsările, mamiferele domestice sau sălbatice au furnizat comunităților umane hrană, au constituit, în același timp, o sursă permanentă de produse exploatare în activitățile cotidiene și, nu în ultimul rând, au fost investite cu virtuți totemice și simbolice ca parte activă sau pasivă a imaginarului lumii lor.

Materiile dure animale, adică oasele, carnele, dinții, scoicile și melcii, au constituit materia primă pentru unelte, arme, recipiente și mânere, dar și pentru obiecte de prestigiu (precum sceptrele) sau de podoabă (precum mărgelile, accesoriile vestimentare și pandantivele) încărcate, cu siguranță, cu valențe simbolice. Din păcate, datorită caracterului lor organic, doar o mică parte dintre acestea pot fi descoperite prin cercetările actuale.

Analiza lor furnizează informații foarte valoroase legate de aspecte diverse (economie, paleotehnologie, habitat, schimburi, comportament simbolic și funerar). În egală măsură, tipologia lor, diferitele forme de exploatare și selecție ale elementelor scheletice, ca și metodele lor de valorificare, dezvăluie elemente de identificare și individualizare a comunităților umane, extrem de importante pentru specialiștii implicați în studierea trecutului. Inițial, acești specialiști au fost arheologii, cei care readuc la lumină, printr-o muncă sistematică, vestigiile civilizațiilor demult apuse. În ultimele decenii – dezvoltând colaborări interdisciplinare cu cercetători din varii domenii – în studierea artefactelor din materii dure animale au fost implicați și arheozoologii. Parteneriatul dintre cele două categorii de specialiști, existent aproape de la începuturile Arheologiei ca știință, și-a extins tematica de interes comun, de la resturile faunistice descoperite în siturile arheologice, la artefactele ce au ca suport materiile dure animale. Colaborarea a deschis noi direcții de analiză și a permis nuanțări altădată neimaginabile. Au fost aprofundate aspectele tipologice, tehnologice, funcționale și simbolice și au putut fi recuperate date esențiale pentru reconstituirea, în tușe fine, a epocilor demult apuse.

Lumea fascinantă a artefactelor obținute din materii dure animale a polarizat interesul comunității de specialiști în arheozoologie, fapt care a determinat, în 2000, crearea oficială în

cadrul Consiliului Internațional de Arheozoologie¹ a unui Grup de cercetare a oaselor prelucrate². Anul acesta, în perioada 23-28 mai, a avut loc la Iași, sub coordonarea doamnei conf. univ. dr. Luminița Bejenaru de la Facultatea de Biologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cea de-a 11-a întâlnire a acestui grup de lucru³. Parteneri la organizarea acestui eveniment au fost Academia Română – Filiala Iași, prin Institutul de Arheologie și Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, prin Muzeul de Istorie a Moldovei.

Muzeului de Istorie a Moldovei i-a revenit sarcina de a realiza o expoziție relevantă pentru tema de interes a celor 91 de specialiști din 23 de țări, reuniți la Iași. În acest context, a fost proiectată expoziția *From Nature to Culture: the Art of Processing Bone and Antler/ De la Natură la Cultură: Artă prelucrării osului și cornului*, organizată în sălile de expoziții temporare ale Muzeului Unirii, la sediul acestuia din str. Alexandru Lăpușeanu nr. 14.

Expoziția a avut ca obiectiv general prezentarea diacronică a industriilor materiilor dure animale dezvoltate pe teritoriul est-carpatic al României din paleolitic, până la sfârșitul mileniului I al erei noastre, cu accent pe specificitatea și particularitățile regionale. Acest proiect, extrem de ambițios, a fost realizat în parteneriat cu toate marile instituții deținătoare de patrimoniu din zona Moldovei: Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad, Muzeul Județean Botoșani, Muzeul de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț și Muzeul de Istorie Roman din cadrul Complexului Muzeal Județean Neamț, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, Muzeul Bucovinei Suceava, Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Centrul de Studii Interdisciplinare în Arheologie din cadrul Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Institutul de Arheologie Iași.

Ținem să mulțumim, și prin intermediul acestor rânduri, tuturor directorilor și managerilor acestor instituții (drd. Mircea Mamalaucă, dr. Aurel Melniciuc, dr. Dorin Nicola, dr. Ramona-Maria Mocanu, dr. Mariana Popa, dr. Constantin-Emil Ursu, dr. Ionuț Nistor, dr. Vasile Cotiugă, dr. Alexander Rubel), pentru implicarea în cadrul proiectului nostru expozițional. În egală măsură, adresăm mulțumiri și recunoștință colegilor noștri inimoși, muzeografi (Eugenia Popușoi, Mircea Oancă, dr. Andreea Vornicu, Maria Diaconescu, dr. Daniel Ciucălău, dr. George-Dan Hânceanu, Lucian Uță, dr. Constantin Preoteasa, drd. Ciprian Lazanu, dr. Lăcrămioara-Elena Istina, dr. Bogdan Petru Niculică, drd. Vasilica Mirza, drd. Radu-Ștefan Balaur, drd. Ștefan Caliniuc, dr. Lucian Munteanu, dr. Tamalia-Elena Marin), conservatori (Ecaterina Dediu, Daniela Mustereț, Lucian Calancea, Florin-Ion Macoveiu, Florentina Țehaniuc, Mioara Turcu, Ionela Scutaru, Virgil Panaitescu, Ghiță Tanasă) sau cercetători experimentați (dr. Ion Ioniță, dr. Vasile Chirica), care ne-au pus la dispoziție piese din colecțiile sau cercetările lor.

¹ Primul Congres al acestei organizații științifice transnaționale, cu denumirea oficială *International Council for Archaeozoology* (abreviată ICAZ), a avut loc în 1971, la Budapesta. În prezent, ICAZ reunește peste 500 de specialiști, din 50 de state ale lumii, reuniți în 14 Grupuri de lucru, fiecare cu o anumită temă de interes și cu propriul program de întâlniri științifice.

² Grupul, cu denumirea *Worked Bone Research Group* (abreviată WBRG), a fost, de fapt, creat la Londra, în 1997, la inițiativa a trei arheozoologi inimoși (Alice Choyke, Ian Riddler și Libov Smimova). În 2000, el a devenit Grup oficial, afiliat la ICAZ.

³ Denumirea oficială: 11th Meeting of the ICAZ Worked Bone Research Group.

Am selectat, într-un final, peste 400 de piese. Peste 300 dintre ele se regăsesc în paginile Catalogului expoziției⁴; cele care lipsesc sunt piese inedite, care urmează a fi publicate separat de către descoperitorii lor.

Piese incluse în expoziție, provenind în marea lor majoritate din săpături arheologice sistematice și, mai rar, din cercetări de suprafață, sunt ilustrative pentru o gamă largă de activități. Unele artefacte au fost utilizate la vânătoare (vârfuri de lance sau săgeată) sau în practicarea meșteșugurilor casnice (împungătoare, ace, tuburi, fusaiole, spatule). Altele indică preocupările agrare (săpăligi, brăzdare) sau războinice (psalii și distribuitoare de curele, din componența harnașamentelor). Au reunit indivizii în momente de socializare (piese de joc, instrumente muzicale) sau ceremoniale (sceptre, idoli). O categorie aparte au reprezentat-o obiectele de podoabă cu rol estetic, simbolic sau apotropaic care au cunoscut, de-a lungul istoriei, o evoluție de la simplu la complex. Au fost, astfel, expuse cochilii de moluște și dinți perforați de animale sălbatice dar și piese de un rafinament special, a căror realizare a depășit stadiul de meșteșug și a implicat, prin forme și decoruri, gusturile și viziunile artistice ale artizanilor lor, dezvăluind o lume fascinantă, încărcată de un simbolism aparte. Nu în ultimul rând, piesele aflate în stadii diverse de prelucrare, cât și cele câteva ateliere de prelucrare a osului și cornului, ne-au permis să evidențiem numeroase aspecte tehnologice.

Catalogul cuprinde 332 de fișe de obiect, însoțite de fotografii. Multe introduc în circuitul științific date inedite și, cel mai important în opinia noastră, deschid o altă perspectivă asupra comunităților umane din zona est-carpatică a României și a evoluției lor istorice din paleolitic și până în zorii Evului Mediu.

Pornind de la temele de interes indicate de piesele incluse în expoziție, am integrat în Catalog, câteva fișe generale care furnizează informații despre piese cu funcționalități încă neelucidate pe deplin (oase răzuite, astragale), apelând, pentru redactarea lor, la doamna dr. Andreea Vornicu-Țerna.

În economia expoziției noastre, una dintre cele două săli a fost destinată, în exclusivitate, unui tip special de artefacte, și anume pieptenilor din corn de cerb. Aceste obiecte, extrem de elaborate, atât sub aspect tehnic, cât și estetic, cunosc apogeul rafinamentului în perioada Antichității târzii. Descoperirile arheologice din zona noastră de interes ne-au permis să expunem o gamă variată de astfel de artefacte și, extrem de interesant, atât pentru specialiști cât și pentru publicul larg, câteva ateliere de realizare a pieptenilor descoperite în situri de referință din secolul IV p. Chr.. În cadrul expoziției, cei interesați au putut urmări, etapă cu etapă, transformarea coarnelor de cerb în obiecte manufacturate cu o tehnică perfectă. Au fost incluse chiar și elementele adiționale (tablitele de bronz pentru realizarea niturilor și creuzetele pentru topit metalul).

De remarcat este că, de-a lungul timpului, pentru respectivele obiecte de toaletă s-a menținut o cerere ridicată, astfel că, până în timpurile moderne, ele au fost lucrate cu

---

⁴ *De la natură la cultură: arta prelucrării osului și cornului*, Catalog de expoziție, coordonatori: Ioan Iațcu, Senica Țurcanu, Loredana Solcan, Luminița Bejenaru, contribuții de: Luminița Bejenaru, Vasile Chirica, Daniel Ciucălău, Maria Diaconescu, George Dan Hânceanu, Ioan Iațcu, Ion Ioniță, Lăcrămioara-Elena Istina, Ciprian-Cătălin Lazanu, Tamilia-Elena Marin, Vasilica Mîrza, Bogdan-Petru Niculică, Mircea Oancă, Eugenia Popușoi, Constantin Preoteasa, Loredana Solcan, Senica Țurcanu, Andreea Vornicu, Editura Palatul Culturii, Iași, 2016, 250 p.

preponderență din același material, fiind produse manual până în ultimii ani ai veacului al XX-lea. Trebuie amintit că la nivel internațional, pieptenii, indiferent de material sau de zona de proveniență, constituie o categorie de obiecte care fascinează publicul și specialiștii (istorici sau etnologi), fiindu-le destinate prezentări publice cu caracter special, cum ar fi expoziția „Origins of the Afro Comb: 6000 years of culture, politics and identity”, organizată la The Fitzwilliam Museum, University of Cambridge, în perioada 2 iulie-3 noiembrie 2013.

În dorința de a include în Catalog cât mai multe date relevante, adiacente artefactelor expuse, am apelat la domnul cercetător științific dr. Ion Ioniță, care a realizat un text cu accent special pe această categorie de material.

În același Catalog, textul realizat special de doamna dr. Luminița Bejenaru, dezvăluie date de natură biologică, mai puțin cunoscute arheologilor și istoricilor, reușind, în opinia noastră, să întregască imaginea modului de exploatare a materiilor dure animale. De asemenea, tot doamnei Luminița Bejenaru îi datorăm și identificarea speciilor și a elementelor scheletice utilizate ca surse de materie primă pentru artefactele cărora li s-au realizat fișe.

Expoziția organizată la Iași s-a înscris într-o serie de evenimente realizate în cadrul unor instituții muzeale, din țară și din străinătate. Expoziții temporare și programe de educație muzeală au fost dedicate, în ultimii ani, mai ales ca urmare a eforturilor unor specialiști cu preocupări în această direcție, artefactelor din materii dure animale. Astfel, în România pot fi amintite expozițiile „Arta osului: din preistorie în zorii Evului Mediu” (Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, 27 noiembrie 2009-31 ianuarie 2010) și „Artă și meșteșug în epoca Regatului Dac. Artefacte de os și corn” (Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva, 24 mai-30 aprilie 2012). De asemenea, artefacte din os și corn, datând din preistorie și până în evul mediu, au stat în centrul unor expoziții organizate în alte câteva țări din spațiul european, cum ar fi: Republica Moldova: „Arta prelucrării osului din preistorie până în perioada premodernă” (Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 10-30 noiembrie 2011); Italia: „Artigiani dell'osso. Avorio e Palco. Ornamenti, utensili e giochi dalla preistoria al medioevo” (Museo Storico-Archeologico dell'Università del Salento, 31 decembrie 2011-3 februarie 2012); Polonia: „Z kości i poroża” („Din oase și coarne”) (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy - Rezerwat Archeologiczny Gród Piastowski w Gieczu/Museum of the First Piasts at Lednica-Archaeological Reserve The Piast Castle-Town in Giecz, 15 mai-23 decembrie 2015). O parte a exponatelor din aceste expoziții se regăsesc și în cataloagele editate de specialiștii care s-au ocupat de organizarea lor, dintre care putem enumera următoarele lucrări: Iosif Vasile Ferencz, Corneliu Beldiman (coord.), *Artă și meșteșug în epoca Regatului Dac. Artefacte de os și corn. Catalog/Art and Craftmanship during the Dacian Kingdom. Bone and antler Artifacts. Catalogue*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2012 și Jacobo De Grossi Mazzorin, *Artigiani dell'osso, avorio e palco: ornamenti, utensili e giochi dalla preistoria al Medioevo*, UniSalento Press, Lecce, 2012.

În intenția noastră inițială, participanții la Conferința ICAZ au constituit „grupul țintă”, cei cărora le-a fost, în primul rând, dedicat demersul nostru expozițional. Impactul pe care l-a avut expoziția noastră asupra acestora ne-a depășit așteptările. Vizitând expoziția, au apreciat piesă cu piesă, vitrină cu vitrină; au făcut mici forumuri de discuții; au schimbat păreri și, chiar, pornind de la exponatele noastre, s-au născut noi relații de colaborare. Memorabilă (și extrem de măgulitoare pentru noi) a rămas exclamația unui specialist care, în pragul sălii

dedicate pieptenilor de os și prelucrării lor, impresionat de piesele extrem de bine conservate a întreat: „It’s real?”

Expoziția, programată a fi deschisă marți, 24 mai, era deja finalizată, sâmbătă, 21 mai, data la care a avut loc cea de-a XII-a ediție a Noptii Europene a Muzeelor. În acest context, a fost deschisă pentru public, fapt care a permis vizitarea ei, cu prilejul acestui eveniment, de către aproximativ 7000 de vizitatori care au apreciat, la superlativ, ideea inedită și exponatele aparte.

Realizarea și publicarea Catalogului lărgeste accesul la materialele incluse în expoziție tuturor celor interesați de tematica abordată. Un Catalog intră în biblioteci, circulă în mediul virtual, poate fi consultat și citat, și se constituie într-o mărturie peste timp, care transcede efemeritatea unui demers expozițional. Apariția lui nu ar fi fost posibilă fără efortul celor 18 colaboratori științifici cărora ținem să le mulțumim călduros (și pe această cale) pentru implicarea lor în acest proiect, mai ales că, în mai toate cazurile, depășește limita preocupărilor lor științifice.

La finalul acestor rânduri, ținem să mulțumim conducerii Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași, Doamnei manager dr. Lăcrămioara Stratulat, pentru sprijinul moral și susținerea cu mijloace materiale și financiare – atât de vitale oricărui demers științific și cultural –, în organizarea expoziției și apariției Catalogului.

 COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL IAȘI

 International Council for Prehistoric Archaeology

 Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul Complexului Muzeal Național „Mădălen” Iași

în colaborare cu:

Complexul Muzeal „Iulian Andreescu” Bacău
 Complexul Muzeal „Zăbăreanu Ștefan” (Muzeul de Istorie și Arheologie) Piatra Neamț (Muzeul de Istorie și Arheologie) Iași
 Institutul de Arheologie - Academia Română, Filiala Iași
 Muzeul Național Științific
 Muzeul Județean „Dimitrie Cantemir” Vaslui
 Muzeul de Istorie „Alexandru Ioan Cuza” Iași
 Muzeul „Vladimir Brăncuși” Sibiu

EXPOZIȚIE

DE LA NATURĂ
 LA CULTURĂ
 ARTA
 PRELUCRĂRII
 OSULUI ȘI
 CORNULUI

24 Mai - 26 Iunie 2016
 IAȘI, MUZEUL UNIRII
 Strada Alexandru
 Lăpușneanu, nr. 14

